

Romano Guardini
NENAMJERNOST

Možda je taj naslov iznenadio čitatelje: tko je danas sklon u toj nenamjernosti vidjeti krepost, dakle uzor moralne vrijednosti?

Ima u staroj Kini jedna mudra izreka koja kaže, da je netko to moćniji, što manje ima namjera: da je najveća moć potpuna sloboda od namjera. Ali ta nam je ideja strana. Drukčija je ljudska slika koja nam je polovicom prošlog stoljeća postala mjerodavnom. To je slika aktivista koji odlučno ide u svijet i u njemu provodi svoje ciljeve. Taj je čovjek pun namjera pa misli da je savršen, ako se sve što čini, podvrgava ciljevima koje sebi postavlja.

Da on mnogo postiže, ne bi osporavali ni učitelji te stare mudrosti. Ali oni bi vjerojatno rekli kako se većina od toga nalazi na području površnosti; kako mimoilazimo ono o čemu se zapravo radi. Naravno, Azija našega vremena počinje i sama drukčije misliti.

Dakle, kako živi čovjek koji ovladava namjernošću? U životu on se ne obraća drugom čovjeku s jednostavnom spremnošću, nego uvijek nešto želi: stvoriti dojam, izazvati zavist, imati korist, napredovati. On hvali da bude pohvaljen. Čini neku uslugu da kasnije može zatražiti takvu uslugu. Zato on ni u drugome zbilja ne gleda čovjeka nego bogatstvo, ili društveni položaj - ali uvijek konkurencija u životu.

Kod njega se čovjek osjeća pod utjecajem. Mora se biti oprezan. Čovjek osjeća tu volju i povlači se. Slobodan suživot u kojemu se ipak ostvaruje ono pravo u ljudskim odnosima ne dolazi do izražaja. Naravno vrlo zahtjevan život ima svoja prava. Velik broj ljudskih odnosa počiva na ovisnostima i ciljevima; tako je ne samo ispravno nego i naprosto potrebno da u njima

pokušamo postići što nam treba, a toga smo i svjesni. Ali ima i drugih, i to nemali broj, koji se temelje na otvorenom susretu čovjeka s čovjekom. Ako cilj i namjera tu određuju svoj stav, onda se sve zatvara i izopačuje.

Svuda tamo gdje se ti bitni odnosi mene i tebe moraju ostvariti, te namjere moraju odstupati. Pojedinaac mora u drugome vidjeti njega samoga, jednostavno biti s njim i s njim živjeti. On mora ući s njim u situaciju kakvu ona traži po svom smislu: u razgovor, u suradnju, radost, u svladavanje sudbine, opasnosti, žalosti...

Samo je gledanje iz nje moguće ono ljudsko-veliko: zbiljsko prijateljstvo, iskrena ljubav, pravo drugarstvo na radu, čista pomoć u nevolji. No, ako u tom ovladaju namjere, sve će zakržljati.

Čovjek koji ostavlja namjere tamo gdje one spadaju dobiva moć nad drugima; naravno moć posebne vrste. Približavamo se ideji stare mudrosti o kojoj je bilo riječi na početku. Što više čovjek želi postići, to se više onaj drugi zatvara i brani. No, što jasnije on osjeti da ga ne želiš iskoristiti nego samo s njim biti i živjeti da ništa ne želiš od njega postići nego samo poslužiti stvari o kojoj se radi, to brže pada obrana, pa se čovjek otvara onomu što proizlazi iz osobnosti. Ta snaga same osobnosti biva to jačom što je manje namjere na djelu. Ona je nešto sasvim drugo nego ona u svojoj "dinamici" zbilja veoma vanjska energija kojom jedan čovjek podvrgava drugoga svojoj volji. Ona dolazi od nepatvorenosti samoga života, iz istinitosti misli, iz čistoće radne volje, iz neporočnosti osvjedočenja.

Odgovarajuće vrijedi i za odnos čovjeka prema njegovu radu. Ako je radnik svladan namjerama, onda u njegovu radu nedostaje upravo ono što rad čini punovrijednim: čisto služenje samoj stvari. Prvo i glavno pitanje za njega ide na to kako će on time napredovati i stvoriti karijeru. O slobodi rada i radosti stvaranja on ne zna mnogo.

Ako je netko student, onda on radi gledajući na zvanje. Često ne gleda dovoljno na ono što zapravo zaslužuje ime zvanja, da naime taj čovjek osjeti ono za što je on "pozvan", što je njegova zadaća u odnosu na ljudsko društvo, nego gleda na ono što otvara najviše izgleda za novac i ugled. Zapravo, on samo radi imajući u vidu ispit; uči što se za to traži, što upravo dotični profesor posebno zahtijeva. Ne treba ništa pretjerivati, i te stvari imaju svoje opravdanje; ali ako one same određuju,

onda se gubi ono pravo. Takav student-namjere neće nikada doživjeti što znači nalaziti se u prostoru koji služi znanosti; neće nikada osjetiti slobodu i veličinu toga. Nikada ga se neće dotaći veliko iskustvo spoznaje namjere ga zatvaraju. Što je rečeno o studentu, jednako tako vrijedi i o svim drugim oblicima spremanja za kasniji život.

Jasno i još jednom rečeno sve to ima svoje pravo. Čovjek mora znati što želi, inače će se njegov rad raspliniti. On mora imati cilj i prema njemu usmjeravati svoj život ali taj se cilj mora prije svega nalaziti u stvari u kojoj se on posvećuje. On će paziti i na korist i napredak pa njegov rad mora donijeti sredstva koja trebaju njemu i njegovoj obitelji, blagostanje i ugled. Ali ono pravo i bitno mora ipak uvijek biti ono što traži sam posao, da on bude do kraja i čisto određen. Tko tako misli, neće dozvoliti da mu posao određuju obziri koji ga udaljuju od posla. U tom smislu on je ne-namjeran, on služi u pravom smislu riječi. On obavlja posao koji je uvijek važan i suvremen. On mu je u nutrini privržen i obavlja ga tako kako bi sam rad želio. On živi s njim i uz njega bez obzira i pogleda sa strane. To je stav koji je, izgleda, davno nestao. Izgleda da su rijetki ljudi koji obavljaju svoj posao s čistim predanjem, jer je on vrijedan, jer je on lijep. Sve češće se obavlja neki posao iz namjere za korišću i uspjehom mimo same stvari. Ali u tom je ona nenamjernost ipak jedini stav iz kojega dolazi pravo djelo, čisti čin, jer se u tom stavu oslobađa ono stvaralačko. Samo iz njega proizlazi veliko, oslobađajuće, a samo čovjek koji tako radi obogaćuje se u nutrini.

O rečenom otvara se i put ka konačnoj iskonskosti čovjeka, naime k nesebičnosti. To tvori jedan od najdubljih paradoksa života, da čovjek u toj većoj mjeri postaje on-sam, što manje misli na se. Govorimo točnije: U nama živi kriva i prava iskonskost (njem.: das Selbst, jastvo). Kriva je stalno naglašavanje "ja" i "meni" i "mene", to se sve odnosi na vlastito uvažavanje i uspjeh, želi uživati, probijati se i vladati. To jastvo pokriva ono pravo, istinu osobe. Ukoliko prva nestaje, oslobađa se druga. Ukoliko se čovjek u nesebičnosti udalji od sebe, on će urasti u bitnu iskonskost. Ona ne gleda na se, ali ona je tu. Ona se doživljava u nutrini - ali u svijesti slobode, otvorenosti, nerazorivosti. Put na kojemu čovjek ruši svoju lažnu samosvojnost i uraste u onu pravu jest put koji učitelji nutarnjeg života zovu oslobođenjem. Svetac je onaj kojemu se prva iskonskost potpuno nadvlada, a druga oslobodi. Onda je taj čovjek jednostavno tu, a da se ne

hvali. On je moćan, a da se ne napreže. On nema više nikakve želje niti ikakva straha. On zrači. Oko njega stvari ulaze u svoju istinu i svoj red.

Recimo to s obzirom na ono bitno: Čovjek je postao otvoren za Boga. I, ako se tako smije reći: protočan za Boga. On je "prolaz" (vrata) kroz koji Božja moć može strujati u svijet, stvarati istinu, red i mir. Ima jedan događaj u kojemu ta stvar jasno izlazi na vidjelo. Kada je sv. Franjo proživljavao dugu samoću na brdu La Verni, na svoje ruke, noge i bok primio je stigme Kristove muke i opet se vratio k svojim, ljudi su dolazili i ljubili te biljege čašćenja. Sada je pustio da ga časte, jer više nije imao osjećaja da ga smatraju "sinom Bernardone-a iz Asiza", nego da u njemu vide Kristovu ljubav. Vanjsko jastvo bilo je ugašeno, međutim, onaj pravi Franjo blistao je - onaj koji nije više imao sebe u vidu, nego je bio sasvim otvoren za Boga.

Svaka prava krepost - tako smo uvijek mislili - ne ide samo kroz cijelo ljudsko biće preko njega ona seže prema Bogu. Pravilnije rečeno: ona se spušta od Boga k čovjeku jer je Božji život njezino pravo i iskonsko mjesto. Kako je to onda s nenamjernošću? Zar Bog nema namjera, On, po čijoj volji ipak sve postoji i po čijoj je mudrosti sve uređeno?

Moramo paziti na to da se značenja ne izmiješaju. "Imati namjere", u tom smislu kako je riječ tu upotrijebljena podrazumijeva nešto drugo nego djelovanje. Svako djelovanje ima neki cilj koji se mora postići, inače bi bio kaos. U tom smislu Bog gleda na cilj koji je postavio i tamo upravlja svoje djelovanje. Ali nešto je drugo ako djelatnik jednostavno nije privržen drugom čovjeku ili stvari, nego misli na sama sebe, želi se istaknuti, traži korist. Kako bi Bog nešto takvo mogao imati pred sobom? Pa On je Gospodar; Gospodar svijeta; Gospodar nad božanskim bićem i samim životom - što bi Mu još trebalo? Pa On ima, ne, On jest sve!

Ali ako On stvara svijet, onda ne radi tako kako čovjek izrađuje neku stvar da bi time učinio veliko ili poslužio vlastitim potrebama, nego On ga stvara iz čiste - usudimo se reći riječ koja sada dobiva svoj najviši smisao - iz božanske radosti u stvorenom. On stvara (sve) stvoreno da ono postoji; istinito, pravo i lijepo. Božje stvaranje svijeta mi ne možemo zamisliti dovoljno slobodnim i radosnim.

A kako je s upravljanjem svijetom? S onim što se zove "providnost"? Zar Bog tu stalno nema namjere? Zar ne vodi

čovjeka, svakog čovjeka, sve njegove sudbine, k cilju koji mu je On odredio? Zar nije život toga čovjeka tako uređen kao što je to slučaj, jer je život onoga drugoga čovjeka ovisan o njemu na ovaj određeni način? Zar nisu svi ljudski životi upućeni jedni na druge i tako čitav život satkan od božanske određujuće mudrosti. Opet moramo međusobno razdvojiti značenja. Što tu želi vrhunaska mudrost, nisu "namjere" koje kruže oko tog istinskog, nego smisao i osjećaj za samo vođeno, njegova istina, ispunjenje njegova bića.

Ta volja je moć koja povezuje jednu stvar s drugom, nadovezuje jedno događanje na drugo, dovodi ovoga čovjeka u zajednicu s onim drugim i uopće svakoga čovjeka sa svim. To nije "namjera" nego "mudrost", suverena mudrost savršenog Majstora koji stvara ljudski život kao tkivo, u kojemu svaki konac nosi sve druge kao što i njega nose svi drugi. Sad još ne vidimo taj uzorak. Vidimo taj sag samo sa stražnje strane; možemo u kratkim crtama slijediti pojedine poteze, a onda nam se opet izgube. Ali jednom će se on okrenuti na kraju vremena, na sudu; tada će velike figure nastupiti u sjaju. A za vrijeme životnog tijeka nikada potpuno ili često uopće ne ostaje odgovoreno pitanje: "zašto" - zašto ta patnja, zašto ta oskudica? Zašto ovaj smije a onaj ne? - sva ta pitanja životne patnje dobivaju svoj odgovor od Božje mudrosti, koja tako djeluje da život ne bude gomila stvari i događaja, da ne bude zbrka slučajeva, nego da bude "svijet".

S njemačkog preveo Karlo Bašić